

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
ДОЛИНСЬКОЇ Марії Степанівни**

на дисертацію

НИКОН Олесі Зеновіївни

**на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні:
теоретико-правові аспекти», подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дисертаційної роботи.

Виконана НИКОН Олесею Зеновіївною дисертація на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові аспекти» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю «081 – Право» за обраною темою характеризується безумовною актуальністю, містить новизну та має теоретичне і практичне значення.

Діджиталізація системи правосуддя є однією з ключових складових в контексті судової реформи, і в межах активізації євроінтеграційних процесів у державі.

Дійсно, запровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, електронного судочинства, систем відеоконференцзв'язку, а також інших цифрових інструментів спрямоване на модернізацію судової системи, спрощення доступу до правосуддя та підвищення його ефективності.

Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні є нагальною потребою враховуючи реалії життя в Україні, які в тому числі пов'язані з військовим станом в державі. Водночас виступає гарантом доступності правосуддя, підвищення його ефективності та забезпечення безперебійного функціонування в кризових умовах.

Теоретичне осмислення цих процесів на рівні фундаментального наукового дослідження є своєчасним і необхідним кроком для розробки системної концепції цифрової трансформації судочинства.

Процес діджиталізації системи правосуддя супроводжується низкою проблем як правового та організаційного характеру, а також виникають

технічні проблеми, в тому числі пов'язані з військовими подіями в державі характеру, що потребують уніфікованого теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Усе це підтверджує актуальність та значущість обраної дисертанткою теми дослідження.

Ступінь обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Належна обґрунтованість положень і висновків дисертації виражається у наступному.

Об'єкт і предмет дисертанткою сформульовані методологічно вірно. У роботі об'єкт дослідження визначається як суспільні відносини, які виникають у сфері цифровізації правосуддя в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади цифровізації системи правосуддя в Україні, нормативно-правове регулювання впровадження цифрових технологій у судочинство, а також практика їх застосування в діяльності судових органів (с. 27 дисертації).

Належному рівню роботи сприяло також коректне визначення її мети, яка полягала у комплексному теоретико-правовому аналізі процесів цифровізації системи правосуддя в Україні, визначенні основних напрямів, тенденцій і проблем упровадження цифрових технологій у судочинство, а також розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання цифрової трансформації судової системи з урахуванням міжнародних стандартів і позитивного зарубіжного досвіду (с. 26–27 дисертації).

На її виконання були сформульовані відповідні завдання. Серед них вважаємо необхідно виокремити: проаналізувати стан і напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні; окреслити методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні; охарактеризувати цифрову трансформацію як об'єкт судової системи України; розглянути нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні; розкрити сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації;

з'ясувати особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій; проаналізувати забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації; визначити виклики та завдання щодо електронного правосуддя в Україні; узагальнити сучасний досвід зарубіжних країн щодо цифрової трансформації системи правосуддя; сформулювати пропозиції щодо вдосконалення системи правосуддя в Україні в умовах побудови електронної держави.

І в цьому зв'язку необхідно наголосити, що висновки дисертації чітко кореспондуються із завданнями, поставленими здобувачкою.

Методи дослідження обрано, виходячи із поставлених мети і завдань наукової роботи, а також із урахуванням специфіки її предмета та об'єкта. Методологічну основу роботи складають світоглядні, загальнонаукові та спеціальні методи. Так діалектичний метод, методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, дали змогу здійснити комплексну й системну характеристику цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні. За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійно-категоріальний апарат, визначено стан наукових розробок і методологічні основи дослідження цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні. Системно-структурний метод використано для вивчення питання сутності діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації та особливостей надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. Соціологічний і статистичний методи дозволили здійснити узагальнення юридичної практики. Формально-юридичний метод став у нагоді для дослідження змісту правових норм, які визначають забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації. Системно-функціональний метод дозволив проаналізувати досвід зарубіжних країн щодо цифрової трансформації системи правосуддя. За допомогою догматичного методу сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства України, яке регулює функціонування електронного правосуддя.

Обґрунтованість положень і висновків дисертації ґрунтується також на широкій джерельній базі. Основні положення роботи опрацьовані із залученням великого масиву інформаційних джерел та наукової літератури. Нормативну основу дослідження дисертаційного складають закони і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, що стосуються теоретико-правових засад цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є також нормативні документи, судова практика, статистичні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях і в мережі «Інтернет». Загалом автором використано у сукупності 354 позиції джерел.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане відповідно до положень Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р., Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, Пріоритетних напрямів та завдань (проектів) цифрової трансформації на 2024–2026 роки, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 735-р, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності» (номер державної реєстрації 0122U200304) та «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (номер державної реєстрації 0122U002405).

Наукова новизна дисертації. Вважаємо, що необхідно позитивно оцінити науковий рівень дисертації та публікацій здобувачки.

Загалом слід визнати, що рецензована робота є однією з небагатьох наукових праць, які присвячені аналізу теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні.

Особливо необхідно відзначити положення, сформульовані уперше. Йдеться, зокрема, про те, що запропоновано цифровізацію системи правосуддя в Україні розуміти як комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя; обґрунтовано дефініцію категорії «послуги, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій» та запропоновано розуміти її як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи й електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси; надано визначення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації, як закріплене в Конституції України право та гарантована державою реальна можливість доступу до правосуддя з використанням різних електронних сервісів та інформаційно-телекомунікаційних систем із метою захисту своїх прав та законних інтересів, що полегшує взаємодію між усіма учасниками судового процесу та сприяє підвищенню ефективності й доступності правосуддя.

Не викликає сумніву й більшість положень, які удосконалені, в тому числі методологічний підхід до дослідження цифровізації системи правосуддя через застосування міждисциплінарності. Водночас під методологією дослідження

цифровізації системи правосуддя в Україні запропоновано розглядати структуровану сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів, об'єднаних системним підходом і спрямованих на вивчення правових, організаційних та технологічних аспектів впровадження й функціонування сучасних цифрових технологій у систему правосуддя України з метою формування теоретичного підґрунтя для її подальшого розвитку; розуміння нормативно-правового забезпечення цифровізації системи правосуддя як комплексної системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів різної юридичної сили (загальної, спеціальної та надзвичайної дії), які регулюють процеси впровадження та функціонування електронного судочинства, використання інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, розвиток цифрової інфраструктури судів, забезпечення електронного документообігу, захисту інформації й кібербезпеки, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя відповідно до міжнародних стандартів і загальнодержавних засад розвитку судової системи; класифікацію основних викликів, які є перед електронним правосуддям в Україні, з-поміж яких: 1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; 2) забезпечення людиноцентричного та сервісоорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя; 3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи; 4) виконання зобов'язань у рамках Ukraine Facility Plan, тобто повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року; 5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (передусім суддею) над процесом прийняття судових рішень.

Набули подальшого розвитку: положення щодо співвідношення термінів «цифровізація» та «диджиталізація» в контексті системи правосуддя: термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» є більш усталеним у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, що дають змогу забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини при аналізі цих процесів; підходи до впровадження технологій штучного інтелекту в судочинство з урахуванням етичних принципів; пропозиції щодо вдосконалення процесуального законодавства України в умовах формування електронної держави, зокрема, внесення змін до ст. 6 ГПК України, а також доповнення положення абзацу 2 частини четвертої статті 170 ГПК України, положення абзацу 2 частини четвертої статті 183 ЦПК України та положення абзацу 2 частини другої статті 167 КАС України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та основних положень дисертації.

Дисертація складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел інформації та додатків. Загальний обсяг дисертації 269 сторінок, основна частина її складає 189 сторінок.

В анотації стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни і практичного значення.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної тематики, сформульовано мету роботи та завдання дослідження, подано коротку характеристику результатів дослідження, ступінь їх апробації та публікації.

Мета наукового дослідження містить в собі відповідь на питання, для чого воно проводиться, орієнтує дослідження на кінцевий результат, визначає логіку і спрямованість завдань, упорядковує різноманітні методи, що застосовувались при написанні дисертаційної роботи.

Під цифровізацією системи правосуддя в Україні здобувачка розуміє комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-

телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя.

Усі розділи написані грамотно, практично без стилістичних і редакційних огріхів, традиційно, стиль та оформлення роботи легко сприймається.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Обґрунтовані та сформульовані в дисертації висновки і рекомендації можуть бути використані у: а) науково-дослідній роботі – з метою виявлення правових проблем функціонування системи правосуддя в умовах побудови електронної держави та наукового обґрунтування шляхів її вдосконалення; б) правотворчості – для вдосконалення нормативно-правової основи цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні; в) правозастосовній діяльності – задля покращення функціонування системи електронного правосуддя в Україні (довідка про впровадження результатів видана Господарським судом Львівської області 10.01.2025 р.); г) освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів із метою підвищення якості викладання навчальних дисциплін «Адміністративне судочинство України», «Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах глобалізації», «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», «Проблеми адміністративного судочинства», «Судові та правоохоронні органи України», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства», «Теорія держави та права», задля підготовки навчально-методичної літератури з цих навчальних дисциплін (акт впровадження результатів дослідження виданий Львівським державним університетом внутрішніх справ від 13.01.2025 р. № 1).

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях.

Одержані результати дисертаційного дослідження НИКОН Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові аспекти» були апробовані у вигляді 3 доповідей на

науково-практичних конференціях та 3 публікацій у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань категорії «Б».

Опубліковані наукові праці в повному обсязі відображають зміст дисертаційної роботи.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності.

У рецензованій дисертаційній роботі не встановлено ознак академічного плагіату, фальсифікації чи інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконання дисертанткою представленого наукового дослідження. Текст є оригінальним, всі цитати коректно позначені та вказані в списку використаних джерел.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертації.

Водночас дисертаційна робота НИКОН Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові аспекти» як і кожна вагома творча праця, викликає низку роздумів, відкриває широкий простір для наукової дискусії. В рамках цієї рецензії варто зупинитися на таких конкретних зауваженнях і побажаннях:

1. Дисертант пропонує важливе визначення поняття «цифровізація системи правосуддя в Україні», проте недостатньо розкриває питання оцінки ефективності цифрової трансформації. У роботі варто було б запропонувати конкретні критерії та індикатори для вимірювання успішності впровадження електронного правосуддя, що дозволило б оцінювати прогрес цифровізації не лише з точки зору технологічних інновацій, але й з позиції підвищення доступності та якості судових послуг для громадян.
2. Дисертація містить ґрунтовний аналіз нормативно-правового забезпечення цифровізації системи правосуддя, однак у роботі недостатньо уваги приділено питанням оцінки ефективності впроваджених цифрових рішень. Автору варто було б запропонувати систему критеріїв та показників для моніторингу ефективності функціонування електронного судочинства, що дозволило б більш комплексно оцінити вплив цифрової трансформації на якість та доступність правосуддя.

3. Дисертаційне дослідження потребує більш глибокого порівняльного аналізу економічної ефективності впровадження систем електронного правосуддя. Відсутня конкретна методологія оцінки співвідношення витрат на модернізацію ЄСІТС та очікуваної економічної вигоди від її впровадження, що особливо важливо з огляду на значні фінансові інвестиції, які потребує цей процес.

Вищенаведені критичні міркування значною мірою мають характер не стільки принципових зауважень, скільки роздумів над можливими шляхами подальшого вдосконалення викладу матеріалів цього цікавого та ґрунтовного наукового дослідження. Таким чином, висловлені зауваження і побажання майже не зачіпають концептуального ядра дисертації і не можуть змінити її загальної позитивної оцінки.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота НИКОН Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові аспекти» виконана на актуальну тему. За своїм змістом дисертація є завершеною самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретичні положення та науково обґрунтовані результати, що мають важливе наукове й практичне значення. Дисертація виконана на високому науково-методичному рівні, її зміст відповідає обраній темі дослідження та спеціальності у галузі знань 08 «Право». Сформульовані в роботі наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими та всебічно висвітлені.

Відтак можна зробити висновок, що дисертація НИКОН Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові аспекти», відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а НИКОН Олеся Зеновіївна за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

**професор кафедри господарсько-правових
дисциплін Навчально-наукового інституту
права та правоохоронної діяльності
Львівського державного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Марія ДОЛИНСЬКА

